

E 221/
11

Különlenyomat az „Archivum Philologicum“
(Egyetemes Philológiai Közlöny) 1941. évi I. füzetéből.

CONSUL — INSULA.

Az EPhK. 1901. évfolyama 134. sk. lapjain Schmidt József közöl egy rövid etimológiai cikket. Címe: „*Consul etymonja*“. Bevezető gyanánt röviden megcáfolja azt a feltevést, hogy a szó gyöke *cons-* volna, ami a *censeo*-ige gyökével ablaut-viszonyban állana. Majd a szó számos származéka közül a *consulo* és *consilium* szavakat veszi fel irányjelzőül s így a

iudex: iudicium = consul: consilium

párhuzam alapján ahhoz a jelentéstani megállapításhoz jut, hogy a *consul* szó jelentése: tanácsadó, tanácsos.

Alaktani szempontból viszont a hasonló képzésű *exsul* és *praesul* szavak alapján felteszi, hogy a *consul* szó maga két részből álló összetétel: első fele a *con-* prepozíció. Megfejtésre vár tehát a *-sul* tag, amely szerinte a három azonos képzésű szóban azonos eredetű. Tovább haladva megállapítja, hogy a *-sul* tag ősbibb, eredetibb formája *-sol* (ólat. *consol*, *cōsol*): ez viszont ablaut-forma egy **sel* gyökhöz. Innen már csak egy lépés a Schmidt-nyújtotta végső magyarázat. A latinban szórványosan jelentkező *d > l*-változás alapján felteszi, hogy a *sed* gyökér olykor *l*-lel jelentkezik s ebből vezeti le mármost az említett három szót.

consul: „συνέδροϋς, Beisitzender“. Az együtt-ülés és a tanácskozás fogalma közelálló s így a jelentés is igazolja szerinte az alaktani feltevésből levont eredményt.

exsul: „extorris; solo natali expulsus“. Ez így a *solum* és *solium* szavakon keresztül kapcsolódik a *sed* gyökhöz.

praesul eredetével kapcsolatosan nem mondja ki, de kiindulásából következik, hogy ez is a *sed* gyökérhez tartozik.

Végül ugyanezzel a feltevéssel magyarázza az *insula* szót is: a *sed* gyökérből képzett adiectivum nőnemű formája ez, amelyhez egyrészt a *terra*, másrészt a *domus* szó szolgál kiegészítésül. Jelentéstanilag: *in-sula* „benne (t. i. a tengerben) ülő, fekvő, levő“.

Mindenesetre előnye lehet egy etimológiai magyarázatnak az egyszerűség, vagyis minél több rokon szó közös nevezőre való állítása. Itt azonban sokkal több akadály van ennek, semhogy ez a magyarázat elfogadható lenne. Vegyük tehát sorra a Schmidtnél közös gyökre visszavezetett szavakat s próbáljuk az összes felvetődő etimológiákból kiválasztani a helyeset, a legvalószínűbbet.

consul. Absztraktuma, a *consilium* és az oszk *kúmparakineis* jelentésbeli párhuzamossága szolgál kiinduláspont gyanánt. Az oszk szó latin rokona *parceo* = „coerceo“, tehát magának a szónak a jelentése: „a tanácshatóság összegyűjtése“, tárgya lehet minden esetben a *senatus* (*populus* stb.) szó. A primárius kifejezés ezek szerint: *consulere senatum*: „összegyűjteni a tanácsot“, s a *consulo* igéből van levezetve a *consul* és *consilium* szó (v. ö. Varro, L. L. 5. 80.: *consul nominatus, qui consuleret populum et senatum*). — Ennek az összetett ígének, amelynek jelentése tehát „összegyűjteni, összeszedni“, töve: *-sul-*, *-sol-*, ami szintén egy **sel* gyökhöz vezet, de ettől a gyöktől kiindulásunk alapján azt kell követelnünk, hogy az összegyűjtés fogalmát rejtsen magában. Így jutunk el a görög *ἐλεῖν*, *εἰλον* (αἰρέω aoristosa gyanánt használatos) alakhoz, az idg. alak pedig: **sel* „nehmen“. Így *consulo*: „zusammennehmen, zusammenkommen lassen, versammeln“ s ebből minden további jelentésváltozás könnyűszerrel levezethető (v. ö. Walde, Etymol. Wörterbuch d. lat. Sprache, 188. old.).

A *censeo* igéből való levezetést, bármily érdekes is, joggal veti el Walde (u. ott). Viszont ennek alapján a *considium*-alak (Plaut. Casina, 966.: *nunc ego tecum aequom arbitrum extra considium captauero*) vagy szöveghiba, vagy más szó (v. ö. Lindsay—Nohl: Die lat. Sprache, 327. old.). — Schmidt magyarázatát pedig valószínűtlenné teszi maga az a tény is, hogy nem a *consul* vagy *consilium* főnévből indulunk ki, hanem a *consulo* igéből: a *sed* gyökérhez való tartozást a *senatum consulere* kifejezés eleve kizárja.

exsul. Induljunk ki itt is a származékszavakból: *exsilium*, *exsulare*, *exsulatus*. Ezek közül szemelláthatólag az *exsul* az alapszó, a többi ennek a származéka (*exsulare*: a-tövű levezetett ige, *exsilium*: i-suffixummal alkotott substantivum). A jelentéstani párhuzamot itt két kifejezésben kereshetjük: *exsilii causa solum vertere*, vagy *exsul: solio depulsus*. Schmidttel egyetértve tehát a mi magyarázatunk alapja is a *solum*, vagy *solium* főnév. Csak a továbbiakban ágazik el a két etimológia. A *solum* és *solium* szavak idg. megfelelői:

1. gót *gasuljan*, ófn. *sola* „Sohle“, gör. ὄλιᾶ (Hesych.) „Sohle“, ófn. *swelle* „Schwelle“: idg. *suol *suel.

2. ófn. *sal* „Saal, Halle“, gót *saljan* „bleiben, einkehren“ (esetleg lat. *soleo* „wohnen, gewohnt sein“), gör. ῥέλιμα „Ruderbank, Gebälk“: idg. *sel.

A két csoportban megtaláljuk a latin *solum*, *solium* és *solea* jelentéstani megfelelőit. Idg. alapjuk a *suel gyök, amelynek rövidebb formájából (*sel) alakult ki a második csoport. Erre megy tehát vissza az *exsul* szó, képzésére és jelentésére vonatkozólag is helyes párhuzam Schmidtnél: *extorris* „hontalan, száműzött“.

Schmidt ezzel szemben a *sed*-gyökérből származtatja ezt a szót is. Míg azonban ő a kapcsolatot a *solium* vagy *solum* szón keresztül keresi, addig mások közvetlen leszármazásra gondolnak (Pedersen, Idg. Forschungen, V., 62.), s ebben az vezeteli őket, hogy a *sed*-gyökér leszármazottai egyes nyelvekben olykor nemcsak a megtelepedettség értelmét fejezik ki, hanem a mozgás jelentésére is szolgálhatnak, mint óbulg. *choditi* „ire“, gör. ὄδος „iter“, lat. *dissideo*. De maga Pedersen is érzi pl., hogy a *d > l*-változás bővebb megokolásra is szorul s itt a *consul* szó analógiájára utal. Viszont, ha Schmidt magyarázatához fordulunk, akkor ez a megokolás — *idem per idem* — önmagában omlik össze. (Hogy az ilyen *l*-es alakok, ú. n. szabin formák a *sed*-gyökér szavaiban mennyire nem tudtak általánosodni, azt mutatja az, hogy a *praesidium* szó *praesilium* formája egyetlen helyen fordul elő: Marius Victorin, Gramm. Lat. VI., 9. 17. K., ugyanígy a *Novensides* helyett *Novensiles*: Varro, L. L., V. 74.). Vaniček (Etym. Wörterbuch d. lat. Spr. 299. old.) a *salio* ige szócsoportjához veszi az *exsul* szót is. Ez azonban, éppúgy, mint a *sed*-gyökérből való leszármaztatás, jelentéstani tekintetben erőltetett s így nem állja meg a helyét. — Végül

felvetődik még az *ambulo*-igével való párhuzam lehetősége is. (Walde, Etym. Wörterbuch d. lat. Spr., 263. old., Vendryes, Bull. de la soc. de lingu., No. 47., XXIII.) Azonban ennek a helytelensége is könnyen világossá lesz, s az *ambulo*-ige közelebbi magyarázatába bele sem kell mennünk: *amb-ul-o* gyöke ugyanis *-el* vagy *-al*, tehát s nélkül, már pedig az *exsul* szó gyöke szükségképen s-szel feltételezendő, a grammatikusok is az XS-írást helyeslik (v. ö. Brambach, Hülfsbüchlein für lat. Rechtschreibung, 38. old.).

praesul. Ennek a szónak a kérdése a legegyszerűbb. Azonnal megtaláljuk a helyes utat, ha jelentését megvizsgáljuk. *Praesul*: „előtáncos, a Saliusok feje, előljáró, mester, bajnok“ (Georges). Ez tehát csak a *salio* igéhez tartozhatik, mint a vele rokonértelmű *praesultor*, *praesultator* szavak is mutatják. Ennek a viszonynak a világossága csábíthatta Vaničeket (l. fentebb) a

praesilio: *praesul* = *exsilio*: *exsul*

párhuzamosság megalkotására. Mint láttuk, helytelenül.

Így végül még az *insula* szó marad hátra s ennek a helyes etimológiáját a legnehezebb kérdés megállapítani, a vélemények szerteágazása miatt.

insula. A legrégebbi magyarázat Festusnál van hagyományozva (apud Paul. Diac. 111.): e szerint „... *insulae* ... *suntque in salo*“. Tehát *insula*: *in salo* = „ή έν άλι ούσα“, v. ö. gör. έναλος: „im Meere befindlich“.

Ezt a magyarázatot azonban főleg Ernout-Meillet (Dictionn. étymol. de la langue lat. 468.) véleményét követve elveti P. Skok (Zágráb, Glotta, XXV. 217. skk.). Skok abból indul ki, hogy indogermán alapszó, amit az etimológia alkalmával figyelembe lehetne vennünk, nincsen. De nem is lehet, mert az indo-iráni és szláv népek szigetet jelentő szavai is arra mutatnak, hogy az indogermán népek ezt a tipikusan tengervidéki jelenséget nem ismerték: szavaik valamennyien folyami szigetet jelentenek. Így aztán szerinte valamennyi indogermán nyelvben egyetlen tengeri szigetet jelentő szó van, ez a gör. νήσος. Ez sem indogermán eredetű, mert a szokásos *snāsos magyarázat (az idg. *snā „úszni“ gyökből) egyáltalában nem felel meg a szemlélet-kívánta jelentésnek (νήσος = „Die Schwimmende“). A νήσος szerinte is, mint Ernout-Meillet (i. m.) szerint, speciális égei-tengeri jelenség s így Skok is az égei kultúrkörhöz tartozó, preindogermán eredetű kölcsönszót lát benne.

Skok a továbbiakban is Ernout-Meillet nyomán halad s azt mondja, hogy a lat. *insula* szó etimológiailag a νήσος-hoz tartozik. Ugyanabból a fogalmi körből van átvéve, mint a lat. *scopulus* < σκόπελος, aminek a dalmáciai latinságban *scopellus* felel meg. Skok szerint így a νήσος > *insula* kérdésében is a dalmáciai latinsághoz kell majd magyarázattért folyamodnunk, mert az égei-tengeri vidékkel ez állott a legszorosabb kapcsolatban.

Ezután közli Skok a két szó összetartozásának szerinte két-

ségtelen bizonyítékait. Ezeket röviden így foglalhatjuk össze:

1. Syrakusae Νῆσος (dór Νάσος, mai szic. *Naso*) nevű városrészének neve a latinban (Cic. in Verr. 4. 53.) *Insula*. Ez azonban — úgymond — még fordítás is lehet.

2. Semmiképen nem lehet azonban fordítás a délitáliai görögységben előforduló νησίς-ἴδος délitáliai latin megfelelője: *insula*, amely itt ugyanabban az értelemben fordul elő, mint amott („kultivierter Landstreifen am Fluss, der gelegentlich vom Wasser bedeckt wird“).

3. A deminutiv alakok: νησίς, νησίον, νησιώτης éppúgy nem kicsinyítő értelműek a görögben, mint az *insula* a latinban.

4. A νησίδα acc. alak az oszk partok közelében fennmaradt mint szigetnév: *Nisida*, *Nisita*, latinos hangsúllyal (v. ö. Cic. ad Att. 16. 1., 1.: Sen. ep. 53., 1.; Lucan. 6., 90.; Statius silv. 3., 1. 148.: *Nēsis*, *Nēsidem* vagy *Nēsida* etc.), míg a görögös hangsúly a sziciliai *nasita*-alakban maradt fenn. Az oszkban idg. ē > ī, s ez magyarázza a lat. *insula* vokalizmusát is.

5. A d > l-változás nem szorul bővebb megokolásra és magyarázatra. Azonban így **nisida* > **nisula* lenne, de így sehol sincsen hagyományozva. („Das Mißliche ist es nur, daß **nīsula* nirgends belegt ist.“) Ezen a ponton vonja be aztán a dalmáciai latinságot következtetésének menetébe.

6. *Lissa* = „*Issa civium Romanorum*“ (Plin. N. H. 3. 30. 152). A preindogermán *Lissa* a görögben grécizált és lefordított formában, mint νῆσος, νᾶσος jelenik meg és a helytelen elválasztás folytán az ottani latinságban: **in nēsō* > *inēsō*: *Esi*, *Eso* > > szláv *Iž*. Ugyanezt a változást feltételezi Skok a kicsinyített forma esetében is, tehát: **nīsula* (szokásos nazális-bővüléssel) > > **nīnsula*; **in nīnsula* > **in īnsula*.

Skok a Festus-féle etimológiát alaktani szempontból az *insula*-szó hosszú i-je miatt veti el. Erre viszont V. Pisani (Róma, Glotta, XXVI. 276 és k.) nagyon helyesen azt állapítja meg válaszul, hogy a magánhangzók nazális + f, s előtt való meghosszabbodása igen gyakori jelenség (l. fentebb is: *consol* — *cōsol*). Másfelől — úgymond — az az ok sem állhat meg, hogy az indogermán népek a tengeri sziget fogalmát nem ismerték s így a szigetet jelentő latin *insula*, amely olyan sok modernnyelvi szónak lett az alapjává (*isola*, *île*, *Insel* etc.), csak a preindogermán eredetűnek vélt görög νῆσος-ra mehet vissza. Szerinte nagyon is könnyű elképzelni, hogy az itáliai indogermánosság új környezetében a szemlélet hatása alatt saját nyelvkincséből alakította ki új szavát s így helyes és találó lehet Festus magyarázata, mert a szemléletnek is a legszebben megfelelő: *insula* = *in salo*: „im Meere befindlich“.

Nem tartozik a továbbiakban szorosan a tárgyhoz, de érdekes és megjegyzésre méltó, hogy Pisani a νῆσος, νᾶσος szót a lat. *nasus*-szal s indogermán megfelelőivel hozza kapcsolatba. E mellett szól szerinte az is, hogy valamennyi neme szerint is megegyezik a gör. νῆσος femininummal. Jelentéstani szempontból

is igen meggyőző a magyarázata: lat. *nasus* < *nassus: „Vorgebirge“ s így megérthető igen könnyen egyrészt maga az alap-értelem is, másrészt az a másodlagos értelem is, amit Skok említ a délitáliei görögséggel kapcsolatban. Ezek az előhegységek ugyanis árvizek, dagályok alkalmával ideiglenesen a víz alá kerültek s csak részben látszottak ki, mintegy szigeteket alkotva. A „Nase — Vorgebirge“ jelentéstani párhuzamot számos modernnyelvi példával is illusztrálja: angolsz. *nōse* „Vorgebirge“, ang. *ness*, *nose* „point of land“, német *Nase* „Landesspitze“, orosz *nos* „nasus: zemlja, bereg, vydawšijsja v vodu“ etc. A görögben a jelentésátvitel megtörténte oly teljes lett, hogy utána az orr megjelölésére új szó keletkezett: ῥις-ῥινός).

Visszatérve alapkérdésünkhöz, Skok bizonyítékait röviden megcáfolhatjuk. A *νήσος*, *νησίς*-*insula*-megfelelés már csak azért is lehet egyszerű fordítás, mert — mint maga Skok is mondja — a *νήσος* deminutivumai közül egyik sem kicsinyítő értelmű. De hogy az *insula* szó a latinban nem jelentkezik kicsinyített alakban, annak egyszerűen az is lehet az oka, hogy formája szerint a latin fül amúgyis deminutiv szint érezhetett benne (-*ula*: *animula* etc.) s további deminutivum képzését feleslegesnek tartotta és érezte. Így érthető, hogy a *νήσος* és *νησίς* megfelelője egyaránt *insula*. — Az *in nīnsula > *in īnsula*-magyarázat viszont mind a beszúrt nazális felvétele, mind pedig az elválasztási elmélet miatt erőltetett s egyáltalában nem meggyőző, — főleg miután semmi szükség nincsen rá.

Nem lehet helytálló azonban az az etimológia sem (Bury, *Bezenbergers Beiträge*, VII., 82., Stolz, *Idg. Forschungen*, IV., 238.), amely szintén a gör. *νήσος*-szal keres kapcsolatot, de nem kölcsönzés formájában, hanem egy közös idg. alak alapján, *ilyenformán*: *ns-lā > *enslā > *insula*. Walde (Etymol. Wörterbuch d. lat. Sprache, 389. old.) nagyon helyesen utal a hangtani lehetőségre. Az eredmény ugyanis *enslā > *insula* helyett *enslā > *ēlā* lett volna, ugyanúgy, mint *anslom > *ālom* > *alum* esetében is.

Viszont részemről az *insula*: *en salo-etimológiát sem tudom helyeselni. A főnévtőből prepozícióval egyszerű összetétel révén képzett melléknévi forma (ha t. i. *insula* nőnemű adiectivumi alak) nem felel meg a latin nyelv szellemének. Festusnak valóban a görög *ἔναλος* lebeghetett a szeme előtt e magyarázat megalkotásában. Hasonlóképen nem helytálló az *infula* < *en falo „was man zuhöchst, am Kopfe trägt“-magyarázat sem, Vaniček, *Etym. Wörterb. d. lat. Sprache*, 181. o. d., Planta, *Grammatik der osk.-umbr. Dialekte*, I. 461. — (V. ö. Walde, *Etymol. Wörterbuch d. lat. Sprache*, 386. old.) — Leghelyesebb tehát, ha megtartva továbbra is azt a föltevést, hogy prepozíciós összetételről van szó, *in-sul-a sul* tagjában igei gyököt keresünk. Ezt a lehetőséget felveti Walde is (Etymol. Wörterbuch d. lat. S., 388—389.) s az általa felvett gyök idg. *sel „hinlegen, aufstellen“, ami szerinte a gör. *ἰδλλω* (*si-sl-jō), a gót *saljan* „als Opfer

hinstellen, opfern“, s az ófn. *sellen* igékben található meg. Tehát *insula*: „die (ins Wasser) Hingelegte“. Ennek a *sel-gyökérnek a létezése azonban kétes, főleg, ha a gör. ἰάλλω magyarázatában más nézethez csatlakozunk (l. Prellwitz, Etymol. Wörterbuch d. griech. Spr., 191. old.: ἰάλλω: óind *isati* „schnellen“, vagy *-el* gyökér reduplikációja: ófn. *ilan*, óind *iyarti*, *irtē*). — Azonkívül is különös volna, hogy a latin nyelv külön életében keletkezett *insula* szó alapja olyan gyökér legyen, amely a latin nyelvnek más szavában nem jelentkezik. Élő latin tő után kell tehát kutatnunk s szerintem ez a *solum*, *solium*, *solea* szavakban jelentkező *swel, *sul (esetleg *sel) gyökér (l. fentebb), ami értelmileg is megfelel, mert a mozgásban levő tengerrel szemben (v. ö. ném. *bewegen* — *Woge*) az állandóság, a szilárd szárazföld egyhelybenléte rejlik a jelentésében. Így az *insula* szó a *solum* rokonságához tartozik, mint *exsul* is, míg azonban *exsul* főnévi származék, addig *insula* igei töből van levezetve.

Röviden összefoglalva az eredményt:

consul: *con*+*sul*, alapszava a *consulo* ige, amely a görög ἐλεῖν ἔλ- (*σελ) tövével azonos.

exsul = *ex*+*sul*, mint alapszó, a *solum* származéka, jelentéstan és alaktani párhuzam: *extorris*.

praesul: *praesilio* ige származéka.

insula: a *solum* szóban élő *swel (*sul, *sel) gyökérből, mint igtéből levezetett adiectivum nőnemű főnevesített alakja: jelentése kb. „die (im Wasser) Feststehende“.

(Debrecen.)

Varga Zsigmond József.

*

In einer kleinen Abhandlung (EPhK. XXV. 1901. S. 134. ff.) gibt Jos. Schmidt die Etymologie des Wortes lat. *consul*. Er stellt *consul* mit *exsul* und *praesul* in eine Reihe und will die drei, als zusammenhängend aufgefaßten Wörter aus der gemeinsamen Wz. *sed herleiten. Demgemäß wäre lat. *consul* als „συνέδρος, Beisitzender“ zu erklären. Auch lat. *insula* wird zu derselben Wz. gezogen und semasiologisch als „die drinnen, d. h. im Meere sitzende“ erklärt.

Verfasser ist der Ansicht, die Ableitung dieser 4 Wörter aus einer einzigen Wz. sei gezwungen und unbedingt verfehlt. Bei *consul* dient nämlich als Ausgangspunkt der als primär aufgenommene Ausdruck *senatum consulere* „den Senat versammeln“ und auf Grund der Übereinstimmung lat. *consilium*: osk. *kúmparakineis* (lat. *parceo* „coerceo“) gelangen wir zu der Wz. idg. *sel, gr. ἔλ- in ἐλεῖν, εἶλον. Der Zusammenhang mit *censeo* (durch Ablautverhältnis *cens* — *cons*) wird als unmöglich abgelehnt. *exsul* wird selbst als Grundwort aufgefaßt, und vermittelt der parallelen Ausdrücke *exsul*: *solio depulsus*; *exsili causa solum vertere* zu lat. *solum*, *solium*, idg. *suel, *suol, bzw. *sel gestellt, als Ablautbildung, wie *extorris*. Die Herleitung aus der Wz. *sed, semasiologisch durch gr. ὁδός, abg. *choditi*, „ire“ vermittelt (die auch Pedersen, Idg. Forschg. V. 62. vertritt), ist entschieden abzulehnen, da der ohnehin sporadisch vorkommende Wechsel von *d* > *l* hier durch die Analogie des ebenfalls unerklärten *consul* begreiflich gemacht werden will. Ein Zusammenhang mit *salio* ist wiederum semasiologisch ausgeschlossen, der aber mit *-al* *-ul*- in *ambulo* wegen

des *s* in *exsul* unmöglich. Am wenigsten Schwierigkeit bereitet *praesul*, das von *salio* aus auf Grund der Derivata *praesultor*, *praesultator* leicht zu begreifen, und auch hinsichtlich der Bedeutung klar ist.

Inbezug auf lat. *insula*, nach Festus (ap. Paul. Diac. 111.) *insula: en salo*, gr. *ἐναλος*, „im Meere befindlich“, ist zuerst eine Abhandlung von P. Skok (Zagreb, Glotta, XXV. 217.) ins Auge zu fassen. Demnach würde lat. *insula* etymologisch zu gr. *νήσος* gehören, und somit als ein präidg. Lehnwort aus dem ägäischen Kulturkreis aufgefaßt werden, da ja die Indogermanen die Insel, diese typisch küstenländische Erscheinung gar nicht gekannt zu haben scheinen: ihre Wörter bedeuten ausnahmslos Strominsel (vgl. Ernout—Meillet: Dict. étym. de la langue lat. 468.). — So gelangt Skok zu einer Form **nīsida* > **nīsula* (die aber, wie er auch selbst nebenbei bemerkt, leider, nirgends belegt ist) und weiter durch falsche Trennung in der Verbindung **in nīsula* > **in nīnsula* (durch Nasalerweiterung) > in *insula*. Die Etymologie des Festus bei Paul Diac. wird wegen des langen *i* des Wortes verworfen. Doch bemerkt darüber V. Pisani (Rom, Glotta, XXVI. 376. f.) sehr richtig, daß die Längung des Vokals vor Nasal + *s*, *f* im Lateinischen sehr häufig, aus Inschriften allgemein bekannt ist (vgl. eben *consol* > *cōsol*). Auch darin können wir Pisani beistimmen, es sei sehr leicht denkbar, daß das Indogermanentum Italiens das Wort für den ihm bisher fehlenden Begriff der Meeresinsel in der neuen Umgebung unter Einfluß lebendiger Vorstellung von seinem eigenen Sprachschatz aus ausgestaltet hatte. So wird Skoks sehr umständliche und gezwungene Etymologie als überflüssig abgelehnt. Ohnehin erscheint sie wegen ihrer mehreren unbegründeten Annahmen und nicht unbedingt stichhaltigen Ansichten (das Fehlen der Diminutiva von *insula* im Lat., das Heranziehen des Wechsels *d* > *l*; die Unbelegtheit der Form **nīsula*; die Nasalerweiterung in **nīnsula*, und die falsche Trennung **in nīnsula* > *in insula*) sehr verdächtig. Auch die Annahme einer gemeinsamen idg. Urform für gr. *νήσος* und lat. *insula* kann nicht gebilligt werden (Bury, Bezzenbergers Beitr., VII. 82., Stolz, Idg. Forschg. IV. 238.), da sie notwendig zu falschem Resultat führt (*ns-lā* > *enslā* > *ēlā*, vgl. Walde, Etym. Wörterb. d. lat. Spr. 389.). Die Erklärungsweise Festus entspricht aber nicht dem Geiste der lat. Sprache, ihm schwebte wahrscheinlich die gr. Bildungsweise in *ἐναλος* vor. Am richtigsten scheint es zu sein, in der Zusammensetzung *in-sul-a* eine verbale Wz., und zwar die im damaligen Lat. lebendig war, suchen zu wollen. Somit gelangen wir wieder zu Wz. **suel* (**sel*, **sul*), in lat. *solum*, *solium*, *solea* (und *soleo* „wohnen, gewohnt sein“). Somit bedeute *insula* — dem beweglichen Meere gegenüber (vgl. nhd. bewegen — Woge) — „die (im Wasser) Feststehende“.

(Debrecen.)

Siegmond Josef Varga.